

Ferdinando Ruščico politiniai meninės veiklos aspektai: 1908–1922 metai

Algė Andriulytė

*Vilniaus dailės akademijos
Dailėtyros institutas,
Dominikonų g. 15,
LT-01131 Vilnius, Lietuva*

Straipsnyje aptariama menininko Ferdinando Ruščico veikla, susijusi su Vilniaus politiniu klimatu 1908–1922 metais. Atkreipiamas dėmesys į bajorų tautinio identiteto problemą kaip aktualų F. Ruščico visuomeninės veiklos kontekstą, nagrinėjami menininko ryšiai su krajevciška Vilniaus aplinka, politiniai meninės veiklos aspektai po Pirmojo pasaulinio karo.

Raktažodžiai: Vilnius, bajorai, tautinis identitetas, krajevcai, F. Ruščicas, M. Romeris, J. Pilsudskis, reprezentacija

Tapytojo Ferdinando Ruščico (1870–1936) veikla nuo 1908 m., kai menininkas atsikėlė gyventi į Vilnių, iki 1922 m. pavasario, kai vadinamoji „Vidurio Lietuva“ buvo galutinai prijungta prie Lenkijos, pažymėta vienu gana reikšmingu bruožu – F. Ruščicas palaipsniui iš menininko virto visuomenine figūra. Vilniuje jis ir toliau kūrė, tačiau kūrybos pobūdis radikaliai pasikeitė: menininkas nebetapė, o įsitraukė į leidybos, teatro, pedagogikos ir kitokią „komunikacinę“ veiklą. Šiuo periodu palaipsniui brendo ir jo pilietinės pozicijos pokyčiai, nulėmę kai kuriuos politinius meninės veiklos niuansus. Straipsnyje aptariamos bendros Lietuvos bajorų tapatumo problemos, iškilusios XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, ir konkretūs F. Ruščico biografijos faktai, leidžiantys daryti tam tikras prielaidas apie menininko pilietinę laikyseną prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir 1919 m. iškilus Vilniaus klausimui.

Bajorų tautinio identiteto klausimu daugiausiai yra rašę istorikai¹. Šią problemą XX a. pradžios dailės kontekste analizavo Laima Laučkaitė, išryškindama dvi skirtingas tuo metu egzistavusias lietuvių tautos sampratas². Ankstesni tyrinėjimai neišvengiamai tampa aktualūs siekiant F. Ruščico veiklą susieti su bendresniu istorijos raidos kontekstu, akcentuojant ne tiek estetinę, kiek visuomeninę, politinę veiklos pusę. Sudėtingas Vilniaus tarpukario periodas istorikų taip pat pradėtas reinterpretuoti³, tačiau tiek F. Ruščico, tiek ir kitų menininkų politiniai kūrybos aspektai iki šiol menkai težinomi.

Bajorų identiteto problema. Bajorija, tradicinė Lietuva ir Lenkijos visuomenės politinė jėga, nuslopinus 1863 m. sukilimą, patyrė ypač didelių netekčių ir palaipsniui ėmė prarasti viešpataujančią poziciją. Vis plačiau ėmė reikštis iš valstietijos kilusi inteligentija,

kuri neretai į LDK bajorų palikuonis žiūrėjo su tam tikru socialiniu nepakantumu ir tautiniu nepasitikėjimu⁴. XX a. pradžioje LDK patriotizmo tendencijas mėgino tęsti tam tikros bajoriškosios visuomenės dalies atstovų suformuota krajevų (kraštiečių) srovė. Šios srovės pagrindas buvo vadinamoji Krašto koncepcija, kuri, kaip rašo istorikas S. Pivoras, „nereiškė bekompromisės kovos už LDK atkūrimą ir savarankiškumą. Jos kertinis akmuo buvo daugumai priimtino visuomeninio sugyvenimo principo apibrėžimas. Toks principas, krajevų požiūriu, tai – istorinė-teritorinė bendrija, neignoruoianti, bet ir neafišuoianti vidinių etnokultūrinių skirtumų. Kitaip tariant, tai – krašto (jis suprantamas kaip istorinės LDK žemių branduolys) pilietybės principas. Krašto (arba pilietinės) bendrijos vienybės ir tapatumo šaltinis plauktų iš pilietinio susitarimo ir istorinių bendro gyvenimo tradicijų. Etnokultūriniai reikalai tokioje bendrijoje, į kurią įeitų ne tik lietuviai ir Lietuvos lenkai, bet ir baltarusiai su ukrainiečiais, taip pat būtų sprendžiami konsensumo pagrindu. Tokia bendrija gali ir nesukurti valstybės, tačiau bent jau politinės savivaldos ji turėtų siekti“⁵. Ši modifikuota bajoriška LDK samprata nereikalavo griežtos tautinės saviidentifikacijos, svarbu buvo jaustis piliečiu, suvokti savo pilietinę priklausomybę visoms LDK buvusioms žemėms. Lietuvos bajorai, išsaugodami savo kultūrinį tautinį ryšį su lenkų visuomene ir remdamiesi pilietiškumo principu, siekė kartu su kitais gyventojais įeiti į visuomeninį politinį darinį, besiformuojantį buvusioje LDK teritorijoje. Vis dėlto krajevcai, iš pradžių norėję autonomijos Rusų imperijoje, vėliau savo viltis susiejo su Lenkija; jų veikla įėjo į lenkų nacionalinę kultūrą, sudarydama vieną iš jos periferinių subkultūrų⁶.

Kitokią Lietuvą regėjo iš valstiečių kilusi intelektualinė lietuvių visuomenė, glaudžiai susijusi su pusbajoriškąja kultūra, kuri, kaip pastebi „Carų valdžioje“ autoriai, „buvo viešpataujančio elito kultūrinių pradų ir liaudiškos kultūros autentikos susidūrimo laukas“⁷. Priešingai nei LDK bajorų palikuonys, nuo XIX a. pradžios orientavęsi į „istorinę Lietuvą“, ji pakankamai aiškiai savo ateitį siejo su etnine, tikrąja, Lietuva (*Lithuania propria*). Savo identitetą iš liaudies kilusi inteligentija pirmiausia susiejo etnolingvistiškai – kalba tapo aiškiu tautinio atpažinimo ženklu. Tuo tarpu bajorija, kuri dažniausiai vartojo lenkų kalbą, apskritai kalbos nelaike tautinio identiteto įrodymu. Visgi nurodyti, kokiais kriterijais Lietuvos bajorai bandė „įrodyti“ savo tautinį tapatumą, nėra paprasta. Tačiau galima kelti klausimą, kas skatino lietuvių bajorų identifikaciją išskiriant save arba susiliejančią su slavais? Viena iš priežasčių tapo ryškėjantys skirtingi lietuvių ir lenkų nacionalizmo variantai, keldami bajorijai tiek etnopolitines, tiek tautinio tapatumo alternatyvas, o tai iš dalies buvo būdinga daugumai to meto Europos kraštų. LDK palikuonys, prarasdami vyraujančias pozicijas, jungėsi į modernias lietuvių arba lenkų etnosocialines bendrijas. Tai paskatino bajorų luomo skilimą: atsirado ir Lietuvos lenkai⁸, ir „lietuviškai nekalbantys lietuviai“.

F. Ruščicas krajovcų aplinkoje iki 1914 m.

F. Ruščicas, kaip ir daugelis to meto bajoriškos kilmės vilniečių, savo tautinio identiteto griežtai nepibrėžė, nors veiklą siejo beveik išimtinai su lenkiškai kalbančia inteligentija. Menininkas nepriklausė jokiai tuo metu besisteigiančiai politinei grupei, tačiau jo namuose Vilniuje iki Pirmojo pasaulinio karo lankydavosi įvairių politinių pažiūrų inteligentai: ir krajovcai tradicionalistai (Česlovas Jankovskis, Mečislavas Jaloveckis), ir krajovcai demokratai (Mykolas Romeris, Tadas Vrublevskis, Liudvikas Abramovičius), ir pritariantys endekiškoms pažiūroms (Janas Obstas, Bronislovas Umiastovskis, Janas Boguševičius). 1913 m. F. Ruščicą aplankė į Vilnių slapta atvykęs J. Pilsudskio artimas bendražygis Michalas Sokolnickis⁹. F. Ruščicas artimiau bendravo su krajovcais, tiek konservatyviaisiais, tiek demokratais. Su kai kuriais iš jų menininkas susitikdavo ir „Neošubravcų“ draugijos uždaruose vakarėliuose (1 pav.). Netikslu būtų teigti, kad krajovcų siūlymai jungti politinės tautos idėją su etnokultūrine buvo aktualūs F. Ruščicui, tuo metu nepasižymėjusiam dideliu politiniu aktyvumu, tačiau inteligentijoje sklandžiosios idėjos turėjo imponuoti menininkui ir nulemti tam tikrus pažiūrų ypatumus. Palankumą krajovcams liudija kartu su Vaclovu Studnickiu-Gizbert leistas

1 pav. „Neošubravcų“ draugijos kūčių vakarienė Vilniuje. Jano Bulhako nuotrauka, 19,6 × 28,7, 1912. Lietuvos nacionalinis muziejus, ATV 11596.

(F. Ruščicas sėdi trečias iš dešinės išorinėje stalo pusėje, jam iš kairės – Liudvikas Abramovičius. Tadas Vrublevskis stovi kambario gilumoje, atsirėmęs ranka į spintą, greta jo sėdi Mykolas Venslavskis, rankose laikantis savo masonų ženklą – kastuvą. Ant vienos sienos matyti kabantis Stanislovo Jarockio tapybos darbas „Bajoras ant kastuvo“ (Skrenda, oi skrenda), sukurtas 1902 m.)

žurnalas „Tygodnik Wileński“ (1910–1911 m.), kurio straipsniai lygiagrečiai pristatė lietuvių, lenkų, baltarusių, žydų kultūrą, čia nuolat pasirodydavo Žečpospolitą idealizuojančios temos. F. Ruščicas pats rašė trumpus pastebėjimus apie paminklus, Vilnių ir Minską, savo ruožtu meninius projektus, tokiu būdu daugiau nurodydamas savo kultūrinį-meninį identitetą nei tautinį ar politinį interesą. Kaip teigė M. Romeris, taip pat skelbęs straipsnius šiame leidinyje, „Tygodnik“ buvo ne politinis-visuomeninis žurnalas, jo turinys šiuo atžvilgiu buvo pakankamai skurdus¹⁰. Vis dėlto Nr. 15–16 metaforiškai prabilus apie Vilniaus ir Varšuvos bendrumą, carinė cenzūra leidinių konfiskavo. M. Romeris, galbūt norėjęs matyti šį leidinį labiau politišką, dienoraštyje rašė, kad po žurnalo uždarymo „...jeigu atsirastų saujelė apskurių žmonių tarp pažangiųjų, galima būtų kaip tik šiuo metu perimti „Tygodniką“ į savo rankas“¹¹ ir galbūt pakreipti M. Romeriui norima linkme.

Kitas apie F. Ruščico krajovciškas nuotaikas kalbantis pavyzdys – 1911 m. pavasarį pradėta organizuoti etnografijos paroda „Kaimas“¹². F. Ruščicas norėjo prie Vilniaus įkurti nuolatinę Lietuvos liaudies architektūros ir meno ekspoziciją, sukurtą pagal švediško Skanseno pavyzdį¹³. M. Romeris, kuris buvo didelis parodos entuziastas, mini, kad F. Ruščicas iš pradžių siūlęs praplėsti parodą į projektą įtraukiant žydų miestelį ir kt. Susirinkime, kuris vyko Jano Bušovskio bute (dalyvavo F. Ruščicas, M. Romeris, A. Žmuidzinavičius, I. Luckievičius, J. Jelenskis, J. Jurievičius, J. Boguševskis), buvo nutarta apsireiboti kaimo sodybomis ir su jomis susijusiomis ekspozicijomis¹⁴. F. Ruščicas susitarė su miesto burmistru Mykolu Venslavskiu, kad parodai bus paskirta teritorija, kurioje ateityje turėjo iškilti nuolatinė ekspozicija – etnografinė sodyba. Parodos „iniciatyviniame komitete“ diskutuota dėl tinkamos vietos: siūlyta teritorija tarp Antakalnio ir Užupio, Markučiuose, Bukčiuose, F. Ruščicas atkreipė dėmesį į už Žvėryno esančias Karoliniškes. Pagrindinis atrankos kriterijus, kaip matyti iš M. Romerio užrašų, buvo pakankamai geras susisiekimas su miestu¹⁵. Parodos idėją palaikė tiek krajovcai baltarusiai broliai Luckievičiai, tiek ir Lietuvių dailės draugija, Lietuvių Mokslo draugija (su jomis derybas vedė M. Romeris), vienintelis Jonas Vileišis išreiškė abejones dėl F. Ruščico projekto sėkmės. Jis teigė, kad Vilnius yra šalia kaimo, ir kiekvienas išvykęs į jo priemiesčius tą kaimą gali apžiūrėti natūroje – tam nereikia atskiros parodos¹⁶.

Dėl sudėtingų lietuvių-lenkų santykių ir jų „atšalimo“ projekto įgyvendinti nepavyko. Galutinį sprendimą F. Ruščicas išgirdo iš tuometinio LDD pirminko A. Žmuidzinavičiaus. Menininkas dienoraštyje rašė: „Einu į Rasas. Vaikštau, lipu per antkapius ieškodamas Čiurlionio kapo. Šioje vietoje truputį norisi tikėti, kad bendrumas nugalės, o dar prieš valandėlę susitikęs Žmuidzinavičių išgirdau trumpą

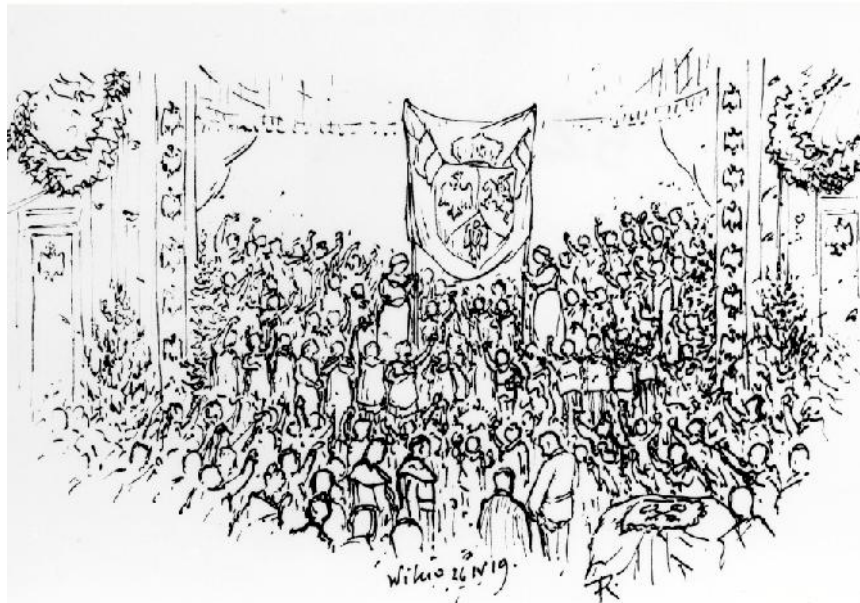
„ne“ į savo klausimą, kaip bus su lietuviais etnografinėje parodoje, ar dalyvaus“¹⁷. Etnografinės parodos idėja buvo realizuota 1913 m. surengus „Liaudies meno ir smulkiųjų amatų“ parodą Vilniaus Miesto salėje. Parodą inicijavo jau ankščiau kartu šia linkme dirbę asmenys – F. Ruščicas, M. Romeris, A. Žmuidzinavičius, taip pat prisidėjo J. Vileišis ir kiti, susibūrę į „Vilniaus draugiją naminei pramonei ir liaudies dailei remti“, draugijai vadovauti buvo pakviestas burmistras M. Venslavskis¹⁸. Parodos ekspozicija priminė ankstesnę skansenišką idėją – F. Ruščicas Vilniaus Miesto salėje patalpino kaimo architektūros fragmentus, imituojančius ekspoziciją po atviru dangumi (čia buvo galima rasti lietuvišką svirnelį iš sijų su gonkomis ir šiaudiniu stogu, medinius stulpus, kaimiškus gėlių darželius)¹⁹. Parodoje buvo pristatytas LDK žemių liaudies menas, iliustruojantis lietuviškas, lenkiškas, baltarusiškas tradicijas²⁰.

Tokios polietniškumo kryptimi orientuotos pastangos buvo galimos iki 1914 m., vėliau padėtis pasikeitė. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, kuriantis Lietuvos valstybei ir vėliau iškilus Vilniaus klausimui F. Ruščico ir vieno ryškiausių krajovcų – M. Romerio – bendradarbiavimas nutrūko. M. Romeris dar 1919-ųjų balandį savo valstybingumo idėją (Jogailaičių Žečpospolitos koncepciją) siejo su Juzefo Pilsudskio „Rytų imperijos“ idėja²¹, tačiau lenkų kariuomenei išstūmus bolševikus ir užėmus Vilnių perėjo į vieną iš konfrontuojančių – lietuvių – pusę. Tuo tarpu F. Ruščicas (kaip ir dauguma krajovcų) pasirinko kitą kelią ir tapo Lenkijos piliečiu. Juzefas Pilsudskis, įvertinęs gana stiprią krajovcų įtaką Vilniuje, 1919 m. tik įžengęs į miestą išplatino išplatino atsišaukimą „Į buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės gyventojus“²². Neatsitiktinai pasirinktas adresatas ir deklaruojama vidaus, tautinių ir tikybos reikalų apsisprendimo laisvė apeliavo, J. Pilsudskio manymu, į daugelio atmetamą, bet tarp vietinių gyvą tradiciją²³.

Kūryba valstybei. Politiškai aktualus F. Ruščico kūrybos pobūdis pradėjo ryškėti 1919 metais. Pirmiesiems darbams davė impulsą lemtinga kelionė balandžio mėnesį, kai menininkas iš Bogdanovo vežimu išvyko į Vilnių. Turgeliuose prie Vilniaus jis susidūrė su lenkų kavalerijos daliniu, prie kurio prisijungė ir 19 dieną per Velykas įžengė į miestą. Balandžio 21 dieną F. Ruščicas stebėjo pro Aušros vartus įjojantį J. Pilsudskį. Tik atvykęs traukiniu pasirodė „vagono lange statiškas Komendantas, tarytum žiūrintis į tolį“, vėliau sekė ilgas laukimas – J. Pilsudskis, nenorėjęs į Vilnių įvažiuoti automobiliu, liepė pakinkyti arklius, pats sėdo ant savo Kaštonės ir apsuptas kitų raitelių iškilmingai įjojo į miestą pro Aušros vartus²⁴. Taip F. Ruščicas rašė 1932 m., kai J. Pilsudskio kultas po 1926 m. perversmo ir 1930 m. prasidėjusio „griežto“ valdymo buvo ypač sustiprėjęs. Šiame pasakojime matome jau suformuotą didvyrio, tautos vado paveikslą. Tačiau 1919 m. F. Ruš-

2 pav. F. Ruščicas. Juzefo Pilsudskio įžengimas į Vilnių. Reprodukuota iš: *Wilno i Ziemia Wileńska*, 1930–1931, t. 1, il. 25

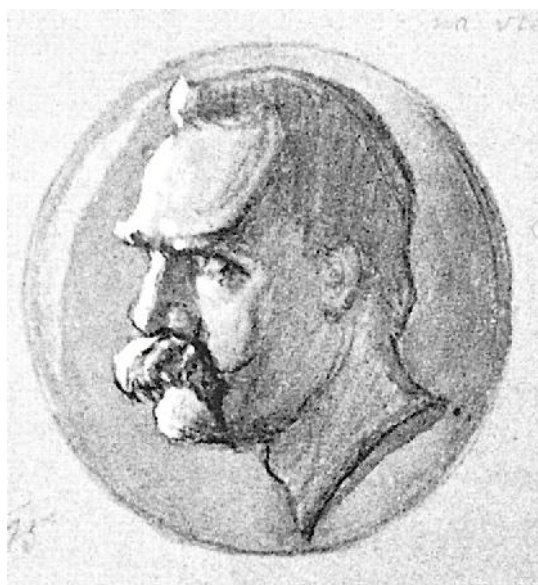

3 pav. F. Ruščicas. Raktų įteikimas 1919 04 26. Reprodukuota iš: *Tygodnik Ilustrowany*, 1922, Nr 17

4 pav. F. Ruščicas. Iš sidabro padirbinti Vilniaus raktai. Jano Bulhako nuotrauka, 1922. Reprodukuota iš: *Wilno i Ziemia Wileńska*, 1930–1931, t. 1, il. 13

čicas įžengimą į Vilnių matė kiek kitaip. „Tygodnik Ilustrowany“ pasirodžiusiame jo straipsnyje labiau juntamas fatališkai romantiškas istorijos posūkiu neišvengiamumas ir išsivadavimo nuo bolševikų euforija²⁵. Tuomet akcentuoti pačio menininko išgyvenimai, gamtos simboliniai ženklai, gyventojų nuotikos, tačiau J. Pilsudskio vaidmuo nesureikšminamas. Apie tai byloja ir du F. Ruščico piešiniai. Viename, vaizduojančiame įžengimą į Vilnių, galima tik numanyti, kad kiek pakumpusi figūra (neryškiai išskirta ryškesniu kontūru) gali būti J. Pilsudskio, tuo tarpu į akis krenta monumentalni Aušros vartų architektūra, laisvais štrichais pažymėta žmonių masė, plevėsuojančios ulonų vėliavėlės (2 pav.). Minioje ištirpusi J. Pilsudskio figūra pavaizduota ir kitame piešinyje: tik geriau išsižūrėję matome išpieštą žmo-

5 pav. F. Ruščicas. Medalis „Vilniaus išsivadavimas“, aversas, apie 1920. Reprodukuota iš: *Tygodnik Ilustrowany*, 1922, Nr 17

gū analogiška laikysena, šį kartą nesėdintį balne, o stovintį (3 pav.). Čia užfiksuotas „Pagerbimo vakaras“ Vilniaus Miesto salėje. Kiek detaliau piešinyje pažymėta salės puošyba – vėliava, vainikai, erelių juostos, šiuo reikalu rūpinosi pats menininkas. Piešinio kampe matome F. Ruščico sumanytus „Vilniaus raktus“, kurių projektas su menininko parašu ir parašyta sveikinimo kalba tą vakarą buvo įteikti J. Pilsudskui, piešinys taip ir pavadintas „Raktų įteikimas 26 IV 1919“. Apie raktus, kaip simbolinę dovaną, F. Ruščicas pradėjo galvoti dar prieš vadui įžengiant į Vilnių²⁶. Šis sumanymas asocijuojasi su krikščioniška tradicija, pagal kurią du raktai simbo-

lizuoja apaštalui Petruui suteiktą aukščiausią valdžią Bažnyčioje, galią uždrausti ir galią leisti. Simboliniai du raktai, įteikti J. Pilsudskui, skirti atrakinti miesto vartus, tai aliuzija į absoliučią valdžią, kurią miestelėnai tarsi atiduoda į naujojo vado rankas. Vienas raktas papuoštas lenkiško erelio ir karūnos simboliu, kitas – Vyčio ženklu ir Gedimino stulpais; abu simbolizavo norimą Lenkijos ir Lietuvos žemių uniją (iš sidabro atlieti raktai J. Pilsudskui buvo įteikti 1922 m. pažymint Vidurio Lietuvos prijungimą prie Lenkijos) (4 pav). Pirmieji politinio pobūdžio F. Ruščico piešiniai, sukurti 1919 m., daugiau išreiškė istorinių įvykių refleksiją, negu perteikė ideologiją, jų politinis turinys labiau reiškesi simboliškieji nei reprezentacinėje plotmėje.

Reikia pastebėti, kad reprezentacinį J. Pilsudskio portretinį atvaizdą F. Ruščicas piešė tik kartą – 1920 m. projektuodamas medalį „Vilniaus išvadavimas“ (5 pav.). Anksčiau minėtuose piešiniuose J. Pilsudskis kaip politinė figūra vizualiai neišskirtas, taigi jam nesuteikta ir papildoma „galia“. Priešingai nei atminimo medalyje įkomponuotas portretas. Personos reikšmingumą nusako vien jo atvaizdo panaudojimas averso pusėje. Tačiau nerangi vešlių ūsų, ryžtingo smakro ir po antakiais pasislėpusių akių linija išduoda, kad portreto žanras nebuvo itin mėgiamas menininko. Pats naujasis herojus gana dažnai buvo fotografuojamas ir portretuojamas kitų dailininkų, tarp jų žymių „Jaunosios Lenkijos“ atstovų. Karo metu J. Pilsudskį tapė J. Malczewskis, J. Fałatas, po karo – K. Kryżanowski, J. Mehofferis. Vilniuje 1927 m. L. Sledzinski sukūrė kompoziciją „Pilsudskis prie Vilniaus“. Iki 1921 m. J. Pilsudskio atvaizdai buvo kuriami spontaniškai, vėliau dažniausiai pagal užsakymą ar konjunktūros tikslais – vado reprezentacija sudarė atskirą tuometinės Lenkijos ideologijos nišą²⁷.

F. Ruščicas savo atsidavimą naujai besikuriančiai lenkų valstybei reiškė kitokio pobūdžio reprezentaciniais darbais: 1919–1922 m. nacionaline atributika apipavidalino iškilmes, susijusias su lenkų atėjimu į Vilnių, 1919 m. Vilniaus miesto magistratui nupiešė maisto korteles ir kt.²⁸ 1920-ųjų liepą, pasirodžius rusų kariams, su žmona iš Vilniaus pasitraukė į Varšuvą; čia įstojo į Savanorių armiją ir buvo nukreiptas į propagandos skyrių. Rūpintis kaip karo korespondentas išvyko į Plocką. Piešiniai, vaizduojantys miesto gynybą nuo sovietų armijos, buvo publikuoti specialiaame „Tygodnik Iliustrowany“ Nr. 39. Spalio mėnesį F. Ruščicas kartu su žmona grįžo į Vilnių ir suprojektavo pašto ženklus vadinamajai „Vidurio Lietuvai“. 1921 m. balandžio mėnesį kaip lenkų menininkų delegatas prisidėjo prie pirmosios „Lenkų dailės parodos“ Paryžiaus *Grand Palais* organizavimo, jam buvo patikėtas ir meninis parodos apipavidalinimas. Prancūzų vyriausybė Liuksemburgo muziejui iš parodos įsigijo F. Ruščico darbą „Pavasario dvelksmas“ ir apdovanojo Garbės legiono kavalieriaus ordinu.

F. Ruščicas, tapęs reikšminga visuomenine figūra, kartu buvo ir Vilniaus krašto kultūrai atstovaujančiu asmeniu, kuriam politinis lojalumas savai valstybei, regis, tapo nekvestionuojamas.

Gauta 2005 06 27

Nuorodos

- ¹ Antanas Kulakauskas, Egidijus Aleksandravičius, Saulius Pivoras jau nuo 9-ojo dešimtmečio pradžios ėmė akcentuoti Lietuvos bajorijos kultūrinio ir politinio (pilietinio) paveldo pozityviają reikšmę. Rimanto Miknio XX a. pradžios visuomenės tyrimai atskleidė Vilniaus inteligentijos, ypač krajoje, mentaliteto ypatumus.
- ² L. Laučkaitė, *Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 2002.
- ³ Žr.: *Grumtynės dėl Vilniaus krašto 1919–1923 metais*. Lietuvių ir lenkų istorikų svarstymai, Kaunas, 2004.
- ⁴ E. Aleksandravičius, *XIX amžiaus profiliai: studijos ir straipsniai*, Vilnius, 1993, p. 139.
- ⁵ S. Pivoras, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) atkūrimo, baltų vienybės projektai ir Mykolas Römeris, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*, Vilnius, 1996, t. 13, p. 81.
- ⁶ A. Kulakauskas, Lenkiškai kalbanti Lietuvos bajorija lenkų ir lietuvių nacijų formavimosi laikotarpiu, *Jaunųjų istorikų darbai*, Vilnius, 1989, p. 128.
- ⁷ E. Aleksandravičius, A. Kulakauskas, *Carų valdžioje. XIX amžiaus. Lietuva*, Vilnius, 1996, p. 241.
- ⁸ Lietuvos lenko savimonės raiškos bruožus ir ypatumus plačiau nagrinėjo Rimantas Miknys. Žr.: K. Miknys, Lietuvos lenkų tauta: XX a. projekcijos ir realijos, *Pracities baruose*, Vilnius, 1999, p. 99–111.
- ⁹ Z. Solak, *Między Polską a Litwą. Życie i działalność Michała Römera 1880–1920*, Kraków, 2004, s. 205.
- ¹⁰ Z. Solak, M. P. Prokop, Listy Michała Piusa Römera (1880–1945) do Stanisława Gierszyńskiego (1879–1911) z lat 1904–1911, *Akta THL w Paryżu*, Paryž, 2000, t. V, s. 226.
- ¹¹ M. Römer, Dziennik z lat 1911, t. 1, įrašas iš balandžio 21 – gegužės 4 d., *MAB RS*, F 138–2228.
- ¹² Šį F. Ruščico projektą mini Z. Solak, tyrinėjęs M. R. Romerio gyvenimą, žr.: Z. Solak, *Między Polską a Litwą...*, s. 157–159.
- ¹³ 1891 m. Djurgårdeno saloje prie Stokholmo buvo įkurtas pirmas etnografinis lauko muziejus Skansenas; jo pavyzdžiu muziejai po atviru dangumi pradėjo kurtis ir kitose šalyse. Pirmasis muziejus po atviru dangumi, pristatęs Lietuvos kaimo architektūrą ir buitį, buvo „Lietuviškas namelis“ Tilžėje 1905 m. Giedrė Jankevičiūtė išsamiai rašė apie Kaune kurtą skanseno tipo Tėviškės muziejų 4-ajame dešimtmetyje (G. Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas, 2003, p. 147–148).
- ¹⁴ M. Römer, Dziennik, t. 1, p. 94, *MAB RS*, F 138–2228.
- ¹⁵ Ten pat, p. 130.
- ¹⁶ Ten pat, p. 126.

- ¹⁷ F. Ruszczyc, *Dziennik*, Warszawa, 1994, t. 1, p. 251.
- ¹⁸ M. Römer, *Dziennik*, t. 3, p. 68, *MAB RS*, F 138–2231.
- ¹⁹ Parodą spalvingai aprašė V. Studnickis: *Kurier Litewski*, 1913, Nr 203.
- ²⁰ Apie tai plačiau žr.: L. Laučaitė, ten pat, p. 13–15. A. Andriulytė, F. Ruščico naujieji „bazarai“ Vilniaus mieste salėje, *Menotyra*, 1999, Nr. 4(17), p. 46–49.
- ²¹ R. Miknys, Mykolo Römerio Lietuvos valstybingumo koncepcija ir pastangos ją įgyvendinti 1911–1919 metais, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, Vilnius, 1996, t. 13, p. 88–113.
- ²² *Nasz kraj*, 1919 04 22, Nr 3.
- ²³ Žr.: Z. Krajewski, Generolo Želigovskio „maištas“ ir Vilniaus užėmimas, *Voruta*, 1996 10 05, Nr. 38–41.
- ²⁴ Sosunek Marszałka Piłsudskiego do Wilna i do sztuki, F. Ruszczyc, *Liść wawrzynu i płatek róży, Przemówienia, wykłady, odczyty, artykuły, wyd. pośmiertne*, Wilno, 1937, s. 180–185.
- ²⁵ Wspomnienia świadka, *Tygodnik Ilustrowany*, 1919, Nr 20.
- ²⁶ F. Ruszczyc, *Dziennik*, Warszawa, 1994, t. 1, p. p. 363.
- ²⁷ Apie J. Piłsudskio vaizdavimą plačiau žr.: A. i A. Garliccy, *Józef Piłsudski. Życie i legenda*, Warszawa, 1993.
- ²⁸ F. Ruščico gyvenimo ir kūrybos faktai išsamiai pristatomi naujausiame menininko parodos kataloge (*F. Ruszczyc 1870–1936: Życie i dzieło*, Muzeum Narodowe w Krakowie, 2002, s. 11–47).

Algė Andriulytė

POLITICAL ASPECTS OF FERDYNAND RUSZCZYC'S ARTISTIC ACTIVITY: 1908 THROUGH 1922

Summary

The artist Ferdynand Ruszczyc's activities related to the political life in Vilnius from 1908 to 1922 are discussed. Attention is drawn to the issue of noblemen's national identity as a context for Ruszczyc's civic activities. The ties of the artist with the Vilnius atmosphere charged with *Krajowcy* ideas and political aspects of his artistic activities after World War I are examined. The topics presented in the paper (national identity of noblemen and the dispute over the Vilnius region) have already been discussed in historical works, but the political aspects of the work of Ruszczyc and other artists remain an underresearched area in art history. The article presents some facts to show Ruszczyc's support of *Krajowcy's* ideas: the publication of the *Tygodnik Wileński* magazine (1910–1911), Michał Römer's and his initiative *Village* of 1911 (though unrealized), and the exhibition of folk art and handicrafts held in 1913 in Vilnius. It is noted that political themes in Ruszczyc's art appeared in 1919, though his works of the period presented interpretations of historical events rather than conveyed the ideology of Józef Piłsudski; their political content was reflected in the symbolic rather than representational dimension. Later, following the establishment of the so-called Central Lithuania (*Litwa środkowa*) by the Poles, Ruszczyc's creative work assumed a different character – the representational function became more evident, expressing his loyalty to the new Polish state.